

4.2. Політичні інститути та процеси
Шачковська Л.С.
кандидат політичних наук, доцент
*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна*

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Однією з істотних умов формування громадянського суспільства, його політичного й інституційного структурування є інформаційне забезпечення цього процесу. Технологічні досягнення створили принципово нову ситуацію в політичному спілкуванні. При всій продуктивності пошуку потенційних паростків громадянського суспільства в історичному минулому будь-якої країни, не можна не побачити, що найпотужнішим стимулом для його розвитку сьогодні стає імітаційний ефект, індукований розвитком комунікацій. В епоху, коли маклюєнівська фраза про «всесвітнє телевізійне село» у всіх на вустах, як ніколи швидко поширюються не тільки ідеї, але й образи, стилі життя, моделі поведінки, системи доцільності, споживчі стандарти тощо. З ними на новий ґрунт потрапляє і насіння цінностей громадянського суспільства.

«Громадянське суспільство» – це комплексний соціокультурний та суспільно-політичний феномен, який включає в себе наявність та розвиненість:

- соціальних інститутів (незалежні медіа; громадська думка; добровільні асоціації та об'єднання громадян; принцип верховенства права, реалізований в рівності громадян перед законом та в реальному доступі громадян до правової справедливості; структурована та інституалізована політична опозиція; системи зовнішнього громадського контролю за владою на всіх рівнях, включаючи незалежний прокурорський нагляд, парламентські комісії, парламентські та громадські аудиторсько-контрольні комісії; правозахисні організації – “сторожові собаки суспільства”);

- соціальних практик (суспільна активність громадян, що не обмежується участю у виборах; громадські рухи; ініціативні групи;

громадянська залученість до добровільних суспільних, почасти неформалізованих та «віртуальних» (наприклад, через інтернет-лист) об'єднань; поінформованість – знання місцевих та загальнонаціональних новин; правова культура та вміння застосовувати правозахисну та судову систему; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; лобіювання суспільно-значимих ініціатив);

- суспільних цінностей та чеснот (плюралізм, толерантність, довіра до співвітчизників та суспільних інститутів, здатність до компромісів без втрати гідності, самоповага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога).

Дослідники відзначають такі наріжні принципи громадянського суспільства як плюралізм, публічність, легальність, сприйняття та повага до прав особистості (privacy) [2, с. 171].

Засоби масової інформації мають особливе значення в контексті громадянського суспільства. ЗМІ виступають тим медіумом-посередником, який як раз і здійснює зв'язок між державою та суспільством. Незалежні медіа втілюють та репрезентують громадську думку як соціальний інститут і як “четверта влада” здійснюють функції спостерігача та контролера законодавчої, виконавчої та судової влади. Важливість засобів масової інформації для громадянського суспільства полягає також в створенні символічної публічної сфери – уявної загально-громадської трибуни, яка може слугувати для висловлення та лобіювання суспільних та місцевих інтересів. Розвиток Інтернету значно розширив поле публічної сфери суспільств і приніс із собою зміни, які, можливо, не менш важливі для трансформації публічності і розвитку громадянського суспільства, ніж розвиток газетної індустрії від кінця 18-го сторіччя. Зокрема, значне розширення сфери публічності, свободи слова та думки українськими опозиційними інтернет-виданнями кінця 20 – початку 21 століть дають підстави для такого твердження [2, с. 177].

Найбільш молодим видом мас-медіа є мережа Інтернет, історія якої триває з 1958 р., коли у Сполучених Штатах Агенція перспективних дослідних проектів Міністерства оборони (U.S. Defence Department's Advanced Research

Projects Agency ARPA), почала експерименти з об'єднання комп'ютерів за допомогою телефонних ліній [4].

Нині Інтернет – це одна з основних рушійних сил формування громадянського суспільства, яке набирає все більшої сили. Тенденція формування громадянських ініціатив за допомогою сучасних технологій проникла в усі важливі сфери соціального життя, а головною зброєю активістів стали блоги, сайти і соціальні мережі. Віртуальна мережа є майданчиком для відстоювання громадянами власних прав і свобод, саме цей спосіб прояву громадянської активності є найоперативнішим і наймасовішим. Адже за короткий проміжок часу дописувач може донести власну думку до багатомільйонної аудиторії та отримати їхню підтримку та схвалення. Звісно, активізації таких процесів сприяє свобода слова, а також можливість доступу до інформації для будь-якої аудиторії, робить їх практично новим інститутом побудови демократії. Глобальні мережі якісно змінюють середовище безпеки, а хакерство та кібертероризм прирівнюють до військової загрози. Так, у 2010 році у новій Стратегічній концепції НАТО офіційно визначено кібертероризм як одну з найбільших загроз безпеці держав-членів Альянсу [3, с. 2-3].

Інтернет разом з телебаченням, пресою та вулицею є середовищем здійснення впливу на свідомість населення. Неновим є судження, що соціальні мережі в міру свого розвитку стають не тільки засобом для спілкування, а використовуються як потужний інструмент об'єднання людей певною метою. Саме інформаційно-мережеві технології регулюють соціальну і політичну поведінку населення, а також закріплюють або змінюють стереотипи сприйняття і реакції. Вони визначають панівну нині точку зору і є важливим складником концепції масової комунікації. Таким чином, засоби масової комунікації можуть маніпулювати громадською думкою.

Також тема маніпуляції засобів масової комунікації громадською думкою з метою просування інтересів політиків і великих корпорацій є предметом дослідження американського фахівця в галузі засобів масової комунікації Дугласа Рашкоффа в його праці «Медіавірус. Таємні послання в популярній

культури». Автор на різних прикладах описує, як засоби масової комунікації маніпулюють громадською думкою, просуваючи інтереси великих корпорацій.

Таким чином, Інтернет і соціальні мережі перестають бути лише середовищем і перетворюються на засіб.

Глобалізація, однією з особливостей якої є швидкий розвиток інформаційних технологій і соціальних мереж, забезпечила поширення інформації про те, які порядки, соціальні взаємини і який рівень життя слід вважати гідним. Саме це зіграло виключну роль в зародженні протестних рухів населення в неблагополучних, з економічного боку, країнах.

У 2011 році в Оксфордський словник додали нове слово – «кліктивізм». Воно означає «використання соціальних медіа та інших інтернет-методів для просування будь-якої справи чи процесу». Так прикладом високого рівня інтересу до он-лайн активності є створений у 2006 році двома випускниками Стенфордського університету сервіс Change.org, що об'єднав 17 мільйонів користувачів [3, с. 5].

Компанія дозволяє громадянам створювати онлайнві петиції. Однією з найгучніших перемог цього сервісу було задоволення петиції щодо скасування запланованої щомісячної комісії в розмірі п'яти доларів США на користь Bank of America. Тобто, для прояву своєї громадянської позиції потрібен практично один клік – звідси й бере початок назва даного поняття – «кліктивізм». Але простота в даному випадку ніяк не заважає ефективності.

З розвитком соцмереж «кліктивізм» безпосередньо впливає на політиків і стає прототипом прямої «електронної» демократії.

Масові виступи проти влади в Тунісі, Єгипті, Бахреїні та Лівії координувалися за допомогою соціальних мереж. Влада ж, прагнучи дезорганізувати бунтівників, перекривала доступ до фейсбука, твітера, а подекуди до Інтернету загалом.

Найрезультативнішими були протести в Тунісі, Єгипті та Ємені, де акції опозиції призвели до відставки глав держав у найкоротші терміни. Ваель Гонім – єгиптянин, який створив у соціальній мережі Facebook сторінку, де закликав

співвітчизників виходити на вулицю з протестами, 2011-го очолив список 100 найвпливовіших людей за версією журналу «Times» [3, с. 8].

Отже, враховуючи всі структурні та функціональні особливості соціальних мереж, можна виділити декілька основних видів колективних протестних інтернет-практик: 1. участь у роботі груп, що мають протестний характер. Активність таких груп охоплює опублікування повідомлень, організація голосування з дискусійних питань та їх активне обговорення учасниками; 2. організація «реальних» протестних акцій і реєстрація як потенційних учасників заходів; 3. створення та організація роботи власних протестних груп [6].

Усі громадянські ініціативи можна поділити на «конфліктні» (які виступають проти чого-небудь і захищають власні інтереси) і «підтримуючі» (націлені на реалізацію якихось інтересів, що виступають за певні ініціативи). Дуглас Рашкофф назвав такі ініціативи медіа-вірусами. Цим терміном він позначив медіа-події, здатні тим чи іншим чином впливати на зміни в житті суспільства. Практична безконтрольність, легкість розміщення будь-якої інформації в Мережі, реальна анонімність джерела або ініціатора атаки, глобальне охоплення отримувачів і висока швидкість поширення, дозволяють поширюватися революційним закликам набагато швидше, лідери заворушень отримали змогу при мінімальних витратах, порівняно з використанням традиційних засобів комунікації, поширювати свої заклики. Протягом останніх десятиліть відбулося значне розширення простору комунікації, що було наслідком передусім активного розвитку та використання Інтернет-технологій. Дані технології впливають на всі сфери суспільства – економічну, культурну, соціальну і, зокрема – на політичну, змінюючи наші традиційні уявлення про процеси в політичному просторі.

Нині науковці констатують, що Інтернет-технології стають невід'ємним складником політики. Так, соціальні медіа забезпечують комунікацію від «багатьох до багатьох», багаторазово прискорюючи швидкість поширення інформації, дозволяючи охопити аудиторію по всьому світу. Вони можуть бути

важливим джерелом відомостей з місця подій. Сучасне суспільство часто називають медіократичним суспільством, а контроль за соціальними медіа та їх можливості впливу на громадян – цікавлять уряди держав світу. Адже в сучасному світі новітні кібернетичні технології легко можна використовувати як зброю проти політичних опонентів. А конкретний досвід «блогерних революцій», що стали основним трендом сучасності, переконливо свідчить про необхідність підвищення уваги з боку державної влади до діяльності та розвитку цих мереж. Проте слід чітко окреслити межі такого втручання, адже без належної правової бази можуть бути порушені основні права та свободи громадян [1, с. 38].

Отже, враховуючи особливості Інтернету, як середовища спілкування, можемо зробити висновок, що глобальні мережі відіграють важливу роль у виявленні громадської думки. Звідси витікає можливість формування суспільних рухів покликаних відстояти інтереси певної групи людей.

Крім цього, Інтернет виконує ряд інших функцій: інформуючу, комунікативну, розважальну і т.д. Завдяки своєму наповненню, доступності та відносній не контрольованості мережі, в останній час почала формуватись специфічна «Інтернет-культура», яка має свої особливості, сленг та своєрідні особливості світогляду.

Отже, Інтернет слід розглядати як певну площину, в межах якої відбуваються складні соціальні процеси, що охоплюють різні сфери життя та залучають велику кількість людей, формуючи при цьому новий рівень взаємодій між ними.

Список використаних джерел:

1. Грибенко І. Соціальні мережі як агенти впливу на людину / І. Грибенко // Соціальний педагог. – 2012. – №9. – С. 38-41.
2. Степаненко В. Проблеми формування громадянського суспільства в Україні: інститути, практики, цінності / Віктор Степаненко // Українське суспільство: 10 років незалежності / За ред. В. Ворони. – К.: ІС НАН України. – 2001. – С. 169-183.

3. Коцюруба К.О. Вплив сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток громадянської протесаної активності / К.О. Коцюруба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pmv_2014_8_8.pdf

4. Мережа інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.politolog-rdgu.com / docs/tema11.docx](http://www.politolog-rdgu.com/docs/tema11.docx)

5. Вайнштейн Г. Интернет как фактор общественных трансформаций // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 7. – С. 24.

6. Протестные интернет-практики студенчества в социальных сетях: социологический анализ [Електронний ресурс] / Ваторопин А.С., Ваторопин С.А. // Вопросы политологии и социологии. – Режим доступу до ресурсу: <http://politsocio.uapa.ru/ruru/issue/2013/01/10/?print>